

TEREZÍNSKE POUKÁŽKY

v zbierkach Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi

Na konci 18. storočia dal Jozef II. vybudovať pevnosť Terezín na počesť svojej matky, cisárovnej Márie Terézie. Pôvodne mala slúžiť ako vojenský komplex proti útokom pruskej armády, avšak na tento účel nebola nikdy naplno využitá. V druhej polovici 19. storočia plnila účel väznice, skončilo tu mnoho revolučne zmýšľajúcich a politicky angažovaných osôb.

Židovské geto v Terezíne vzniklo až 24. novembra 1941 ako súčasť plánu Reinharda Heydricha. Jeho zámer bol židovské obyvateľstvo najskôr izolovať od ostatných a neskôr vyslať ku konečnej likvidácii do Poľska. Vydanie Židovského kódexu roku 1941 bolo začiatkom najtragickejšej kapitoly v histórii slovenských Židov. Ich diskriminácia na základe rasového princípu sa stala východiskom tzv. konečného riešenia židovskej otázky podľa nacistického vzoru. Dôsledkom boli deportácie židovského obyvateľstva do koncentračných táborov v roku 1942.

Systém prémiových poukážok v nacistických koncentračných táboroch zaviedli za dobrý pracovný výkon a otvorili kantíny, kde si väzni mohli za získané poukážky kúpiť potraviny, ktoré nemali vysokú nutričnú hodnotu. Väzni za tieto peniaze mohli nakupovať iba podradný tovar.

Odmeňovanie väzňov bolo zavedené v mimoriadne bezohľadnej podobe vo väčšine koncentračných táboroch. Od roku 1943 v dvoch židovských getách v Lodži a Terezíne prevažovala výrazne propagandistická úloha, vytvárajúca ilúziu normálnych pomerov v gete. Na oklamanie svetovej verejnosti prostredníctvom Medzinárodného Červeného kríža v terezínskom gete zaviedli navonok miernejší režim.

Poukážka v hodnote 100 korún zo židovského geta v Terezíne

Poukážky navrhol v roku 1942 český umelec, básnik a väzeň Peter Kien, ktorý zomrel v Osvienčime v roku 1944. Prvý návrh poukážok Heydrich odmietol, keďže ukazovali Mojžiša s príliš západnými prvkami tváre. V súlade bolo pridaných viac semitských prvkov (kučeravé vlasy, zahnutý nos). Na líci poukážky je slovné označenie *Quittung über ...* (Potvrdenka na ...), za ktorým nasleduje nominálna hodnota. V spodnej časti je miesto, dátum a podpis Jakoba Edelsteina, ktorý bol prvý židovský starší

v Terezíne. Vľavo je číselná nominálna hodnota a Dávidova hviezda, so sériovým číslom 022419.

Rub poukážky znázorňuje vľavo v oválnom embléme figurálnu kresbu Mojžiša s Desatorom – desať Božích prikázaní. Požiadavkou Reinharda Heydricha bolo, aby Mojžišova ruka zakrývala piate prikázanie – Nezabiješ! V strede je veľká nominálna hodnota vyobrazená číselne s varovaním pred falšovaním. Na pravej strane umiestnená Dávidova hviezda s hodnotou poukážky.

Poukážka v hodnote 50 korún zo židovského geta v Terezíne

Platidlo v hodnote dvoch korún bolo možné vymeniť iba v zajateckom tábore Theresienstadt (Terezín)

Literatúra:

ŠUSTEK, Zbyšek. Väzenské peňažné poukážky v Československu 1949-1992. In *Numizmatika : Časopis Slovenskej numizmatickej spoločnosti*, 2020, 29, s. 137-224.

KOLNÍKOVÁ, Eva (ed.). *Kronika peňazí na Slovensku : Od najstarších čias do roku 2009*. Bratislava : Fortuna Libri, 2009, s. 197.